

KRZYSZTOF R. PROKOP – GLIWICE

[Recenzja]: *Źródła franciszkańskie. Pisma świętego Franciszka • Źródła biograficzne świętego Franciszka • Pisma świętej Klary i źródła biograficzne • Teksty ustalające normy dla Braci i Sióstr od Pokuty*, red. Roland Prejs OFMCap, Zdzisław Kijas OFMConv, Wydawnictwo OO. Franciszkanów «Bratni Zew», Kraków 2005, ss. 2608

W prawie ćwierć wieku po ukazaniu się drukiem – nakładem ówczesnej Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie – dwutomowej edycji *Wczesne źródła franciszkańskie*, wydanej pod redakcją o. Salezego Kafla OFMCap (1981), na polskim rynku księgarskim pojawił się nowy zbiór owych fundamentalnych dla poznania genezy i istoty franciszkanizmu świadectw. Samo porównanie szaty edytorskiej obu tych tytułów unaocznia, jak daleko idące przemiany dokonały się w owym okresie czasu w branży wydawniczej, dzięki czemu nawet publikacje o charakterze naukowym, nie pomyślane jako albumowe, stanowią już nie tylko narzędzie pracy, ale też prawdziwą ozdobę na półce księgozbioru, mile przyciągającą wzrok. Tak jest i w przypadku opublikowanych nakładem krakowskiego Wydawnictwa OO. Franciszkanów «Bratni Zew» *Źródeł franciszkańskich*, wydrukowanych na szlachetnym gatunku papieru (satynowym), z twardą oprawą i dodatkowo futerałem, przede wszystkim zaś odznaczających się przejrzystym, czytelnym drukiem. W dzisiejszych czasach ten „wizualny” aspekt, przykuwający uwagę osoby odwiedzającej księgarnię czy też stronę internetową z ofertą wydawniczą, wydaje się bardzo istotny i trudno go pominąć, przy tym wszakże nie zapominając, że jest to jednak tylko i wyłącznie „dodatek” do tego, co najistotniejsze, a więc merytorycznej zawartości publikacji.

Tom *Źródła franciszkańskie*, obejmujący w druku przeszło 2600 stron w formacie B5, podzielony jest na cztery zasadnicze działy, co też znalazło odzwierciedlenie w podtytule całości edycji. Tak też na część pierwszą składają się pisma św. Franciszka z Asyżu (z podziałem na: I. *Reguły i napomnienia*; II. *Listy*; III. *Modlitwy i uwielbienia*), w części drugiej korzystający znajdzie odnoszące się do osoby Patriarchy Serafickiego źródła biograficzne, w części trzeciej łącznie ujęte zostały pisma św. Klary z Asyżu i dotyczące jej z kolei źródła biograficzne, natomiast końcowa część czwarta zawiera *Teksty ustalające normy dla Braci i Sióstr od Pokuty*, przy czym chodzi o tzw. *Memoriale propositi* albo *Starą Regułę* oraz

Regulę papieża Mikołaja IV (zresztą franciszkanina) z roku 1289. Dokładniejsza specyfikacja zawartości poszczególnych części miała by się z celem w ramach obecnego omówienia, jako że sam spis treści *Źródeł franciszkańskich*, w którym szczegółowo rozpisano uwzględnione zabytki piśmiennictwa, obejmuje w druku aż 77 stron! Zapewne mając to właśnie na uwadze wydawcy dodatkowo zaopatrzyli książkę w zakładkę *Przewodnik po lekturze*, na której spis treści został zredukowany już tylko do dwóch stron i ograniczony do tytułów (nagłówków) poszczególnych źródeł – z pominięciem ich dalszych podziałów wewnętrznych. Wychodząc z założenia, że zainteresowanemu franciszkanizmem czytelnikowi znane jest dobrze owo wspomniane na samym początku dwutomowe wydanie *Wczesne źródła franciszkańskie* z roku 1981, łatwiej nam będzie ograniczyć się do wskazania, czym – poza oczywiście cechami zewnętrznymi – prezentowana edycja różni się w stosunku do tamtej i o jakie elementy jest bogatsza, dzięki czemu nie tylko przyczynia się do szerszego upowszechnienia świadectw już wcześniej dostępnych w tłumaczeniu na język polski, ale też co nowego wnosi do rodzimego piśmiennictwa teologicznego i historycznego.

We *Wprowadzeniu ogólnym* do *Źródeł franciszkańskich* redaktorzy tego zbioru jasno wskazują na fakt tudzież podkreślają, że do prac nad tym dziełem przystąpiono (już zresztą wiele lat temu) nie z zamiarem stworzenia czegoś w zupełności nowego i oryginalnego, lecz w kategoriach przygotowania poprawionego i uzupełnionego, drugiego wydania *Wczesnych źródeł franciszkańskich*. Pisząc o okolicznościach, w jakich doszło do ich opublikowania, zwracają uwagę, iż „był to czas powstania «Solidarności» i pewnej odwilży w polityce ówczesnych władz państwowych, które normalnie nie sprzyjały tego rodzaju inicjatywom wydawniczym. [W owej sytuacji] wskazany był [pewien] pośpiech, nikt bowiem nie mógł przewidzieć, jak długo potrwa liberalizacja polityczna. Stąd zabrakło – być może – gruntowniejszego dopracowania publikowanych tekstów, inne zaś z braku przełożenia na język polski nie weszły do zbioru” (s. 56). Przystępując do prac nad drugim wydaniem „widziano [tedy] potrzebę dokonania poprawy i uzupełnień – choćby z racji na dokonany w międzyczasie postęp w badaniach naukowych nad najstarszymi dziejami franciszkańskimi i opublikowanie nowych wydań historycznych. [...] Dłuższy czas trwały [też] dyskusje nad kształtem nowego wydania, [a] w szczególności nad uzupełnieniem o teksty, których zabrakło w pierwszym wydaniu. [...] Całość prac udało się pomyślnie zakończyć w 2005 roku” (s. 56-57).

Przygotowywana pod auspicjami Konferencji Prowincjałów Franciszkańskich w Polsce publikacja miała ukazać się – wedle pierwotnego zamysłu – nakładem Wydawnictwa św. Antoniego we Wrocławiu, ostatecznie jednak trudu tego podjęło się krakowskie Wydawnictwo OO. Franciszkanów «Bratni Zew», zaś od strony merytorycznej przebieg prac nadzorował Ośrodek Studiów Franciszkańskich w Krakowie. W opracowanie redakcyjne tak obfitego materiału zaangażowanych było łącznie 30 osób, co zważywszy na ogrom trudu, jaki należało podjąć, nie stanowi wcale pokażnej liczby. Grono to przygotowało tłumaczenia z łaciny oraz włoskiego, zajęło się opracowaniem wprowadzenia oraz aparatu naukowego (przypisów), podobnie jak nie mogło zabraknąć adiustacji polonistycz-

nej poszczególnych tekstów. Pragnienie wydawców stanowiło bowiem, aby poszczególne świadectwa, w zbiorze tym uwzględnione, „były oddane współczesną polszczyzną – piękną, ale zrozumiałą dla czytelnika XXI wieku” (s. 57). Tak też porównując z owym dwutomowym wydaniem z roku 1981, w obecnie przedkładanej uwadze czytelnika edycji „wszystkie dotychczasowe wydania zostały [...] zweryfikowane w oparciu o tekst łaciński zamieszczony w *Fontes Franciscani* [...], dołączono pisma św. Franciszka i św. Klary w przekładzie o. Kajetana Ambrożkiewicza, wprowadzono numerację wierszy we wszystkich utworach [...], przepracowano większość przypisów i dodano nowe, by czytelnik lepiej orientował się w realiach średniowiecza [...], poprawiono lub przepracowano wstępy do poszczególnych dzieł, a w wielu wypadkach napisano nowe, uwzględniając aktualny stan wiedzy w zakresie franciszkanizmu” (s. 57-58). A zatem do zawartych w wydaniu sprzed ćwierć wieku źródeł biograficznych, dodano również pisma własne obojga świętych z Asyżu – i to mimo okoliczności, że w r. 2002 ukazało się na rodzimym rynku księgarskim nowe, krytyczne wydanie tychże pism (przygotowane pod redakcją o. Wacława Michalczyka OFM). Prócz tego w zbiorze *Źródła franciszkańskie* zawarte zostały polskie tłumaczenia kilku świadectw biograficznych, jakich próżno szukać w edycji z r. 1981, mianowicie:

– *Traktat o cudach św. Franciszka* Tomasza z Celano (w pierwszym wydaniu tylko we fragmentach);

– *Oficjum rymowane i Legenda o św. Franciszku* Juliana ze Spiry;

– *Legenda wierszowana o św. Franciszku* Henryka z Avranches;

– *Księga pochwał błogosławionego Franciszka* Bernarda z Bessy;

– *Zwierciadło doskonałości* (redakcja mniejsza);

– *Dzieje błogosławionego Franciszka i jego towarzyszy*.

Prócz wyżej wyliczonych źródeł, dodano także wspomniane wcześniej *Memoriale proposti*, czyli tzw. *Starą regułę* z r. 1221, poprzedzającą w omawianej edycji regułę papieża Mikołaja IV. W porównaniu zatem z wydaniem sprzed ćwierć wieku korzystający otrzymał zbiór o wiele kompletniejszy, zaopatrzony w bogatszy aparat naukowy i bardziej rozbudowane wprowadzenia, a prócz tego wygodniejszy w korzystaniu, bo wyposażony nadto w tablice synoptyczne. Wzorem edycji z r. 1981 nie zabrakło też zestawień chronologicznych, a przede wszystkim indeksów: osobowego, nazw geograficznych i tematycznego, podobnie jak i zbioru wykonanych wszakże nieporównanie staranniejszych map. Trudno wreszcie nie zwrócić uwagi na okoliczność, iż wydawcy zdecydowali się dokonać modyfikacji tytułu pierwotnego wydania, usuwając z niego przymiotnik „wczesne” i decydując się na brzmienie *Źródła franciszkańskie*. Zadecydowała w owej materii przede wszystkim ta okoliczność, że owa krótsza forma jest „powszechnie stosowana w przekładach na języki narodowe” (s. 58), jako chociażby we włoskim wydaniu *Fonti Francescane* (2004), z którego to zaczerpnięto dla celów polskiej edycji wprowadzenia, przypisy, tablice synoptyczne i hasła w indeksie tematycznym. We wprowadzeniu na s. 55 redaktorzy niemniej sami przyznają, że „określenie *Wczesne źródła franciszkańskie* wykluczało nieporozumienia, jakie mogłyby powstać, mianowicie, że chodzi o jakiegokolwiek źródła do dziejów zakonu franciszkańskiego, bądź powstałe w środowisku franciszkańskim”. Rzeczywiście –

o ile dla kogoś specjalizującego się w problematyce franciszkanizmu hasło to może nasuwać w miarę jednoznaczne skojarzenia i nie wymaga jakiegoś dookreślenia, to już dla historyka (nawet mediewisty) czy badacza dawnego piśmiennictwa rzecz nie jawi się bynajmniej oczywistą. Nie mamy tu przecież do czynienia z tak jednoznacznym pojęciem, jak np. Pismo Święte, które dla każdego chrześcijanina oznacza Biblię w jej kanonicznej postaci. Dodatkowo okoliczność, że wydania z lat 1981 i 2005 tak znacznie różnią się co do „kanonu” tekstów źródłowych, jakie zawierają, tym bardziej pokazuje, że bynajmniej nie chodzi o zbiór świadectw o jakichś „sztywnych” ramach, nie podlegającym jakimkolwiek zmianom (por. s. 25nn). Dobrze zatem się stało, że omawiana edycja została zaopatrzona w rozbudowany podtytuł, w którym wyliczono poszczególne grupy zabytków piśmiennictwa, mieszczących się w owym pojęciu *Źródeł franciszkańskich*.

W przedmowie do zaprezentowanego tu pokrótce dzieła, przewodniczący Konferencji Prowincjałów Franciszkańskich w Polsce, o. Waław Chomik OFM, nie omieszkał zwrócić uwagi, iż oto otrzymujemy do ręki „nieoceniony zbiór dokumentów, pozwalających nam poznać nie tylko bieg życia, ale przede wszystkim duchowość Franciszka i Klary, [które] dla naśladowców tych dwojga Świętych stanowią po Ewangelii podstawowy punkt odniesienia dla refleksji, jak franciszkańską drogę życia realizować w naszym, tak szybko zmieniającym się świecie, po dawnemu jednak złaknionym Pokoju i Dobra” (s. 23). Tak też nie ulega wątpliwości, że w pierwszej kolejności edycja ta trafiła na półki klasztornych księgozbiorów i do cel duchowych córek oraz synów św. Franciszka z Asyżu, jak bowiem zauważają we *Wprowadzeniu ogólnym* redaktorzy, już owo prymarne wydanie z r. 1981 „weszło do kanonu lektur franciszkańskich, używanych w okresie formacji w nowicjacie, junioracie czy seminarium, spowodowało podejmowanie zagadnień franciszkańskich w pracach dyplomowych (magisterskich czy doktorskich), pisanych na uczelniach teologicznych w Polsce, służyło kaznodziejom i rekolekcjonistom, było pomocą w codziennej modlitwie, zwłaszcza medytacji, kształtowało kulturę franciszkańską i zakonną” (s. 55). Owa druga edycja, z dawna oczekiwana, tego rodzaju wielorakich pożytków z pewnością jeszcze bardziej przymnoży.